

**Dictamen de la Comissió Cívica de Patrimoni de les Terres de l'Ebre sobre
l'enderroc de les Ventes de les Camposines al municipi de la Fatarella
(Terra Alta): Estudi del cas i propostes d'actuació patrimonials**

1. Motivació del dictamen

En la reunió de la Comissió Cívica del Patrimoni de les Terres de l'Ebre (d'ara endavant CCP-TE) del 8 d'octubre de 2011 celebrada a Mora la Nova, es va avaluar la petició presentada per l'associació "Lo Riu, Associació per l'estudi del patrimoni arqueològic i històric de les Terres de l'Ebre".

En aquesta petició d'informe es plantejava el cas de l'enderrocament de dues Ventes (hostals) al terme municipal de la Fatarella (Terra Alta), concretament a la partida de les Camposines, en la cruïlla de la N-420 i la C-12b, on l'Institut Català del Sòl (INCASÒL) està desenvolupant la construcció d'un polígon industrial d'unes 50 hectàrees de superfície.

Aquestes ventes, situades en una cruïlla de camins, van realitzar la funció d'hostals. Hi ha diferents textos històrics que parlen de la importància d'aquest encreuament i de l'existència de les ventes, que es van convertir en espais de la memòria de diferents èpoques. L'últim episodi històric on apareixen referenciades com a enclavament principal és en la Batalla de l'Ebre.

Els membres de la CCP-TE, atenent als objectius de la constitució de la Comissió, consideren pertinent estudiar aquest cas i emetre un dictamen. Per a l'elaboració del dictamen es designen dos ponents que consulten la documentació existent relacionada amb el cas:

1. Text Refós de les Normes Subsidiàries de la Fatarella, aprovades per la Comissió Territorial d'Urbanisme de les Terres de l'Ebre, en la sessió de 6 d'abril de 2005
2. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de la Generalitat de Catalunya
3. Llei 9/1993, de 30 de setembre, del patrimoni cultura català

4. Decret Legislatiu 1/2010, de 3 d'agost, pel qual s'aprova el Text refós de la Llei d'urbanisme

I que s'adrecen a les següents parts implicades, sol·licitant una reunió per tractar el tema:

- a. Associació "Lo Riu" (qui va sol·licitar el dictamen)
- b. Ajuntament de la Fatarella
- c. Serveis Territorials del Departament de Cultura

2. Constatacions

- Hi ha diferents testimonis que acrediten el valor històric de l'encreuament i de les ventes:

Carta de poblament el 1209

Els templers colonitzaren l'extens terme del castell de Miravet, concedit per Ramon Berenguer IV el 1153, i de la comanda d'Ascó, organitzada ja el 1191. Concediren cartes de poblament als llocs de Gandesa el 1192 i el 1194, Pinell el 1223, Batea el 1205, Ginestar 1206 i les Camposines el 1209.

Relación del viaje hecho por Felipe II en 1585

"Fuimos adelante y caminamos por un camino angosto y muy difícil de hallar por los ilercabones, entre sierras (donde no pueden ir los carros) y el río Ebro que tiene estas sierras a mano derecha. Habiendo caminado la primera legua hay una Venta que dicen de Campucinos, muy grande, en cuyo término se ven algunas otras quintas."

Henrique Cock, notario apostólico y archero de la guardia del cuerpo real.

Itinerario descriptivo militar de España. 1866

"Poco después de Corbera, se encuentra la Venta de Camposines, con 10 pesebres. En ella se separa el camino a Ascó."

Batalla del Ebro. 1938

" Primeras horas de la mañana del 25 de julio de 1938.

La sorpresa había sido completa para el enemigo. El propio Jefe del Sector dormía confiadamente a las 7 de la mañana en su puesto de mando del Cruce de Camposines cuando le despertaron rudamente nuestros soldados de la XIII Brigada Mixta."

La Batalla del Ebro. Maniobra de una División de Julián Henríquez Caubín.
Jefe de Estado Mayor de la 35 División Internacional.

Les ventes, per tant, van ser un testimoni físic de la Batalla de l'Ebre.

- La zona de les Camposines és un punt que forma part de la Batalla de l'Ebre, que les ventes enderrocades en presentaven traces i marques (al igual que la Venta que encara es conserva). Les campanyes arqueològiques dutes a terme en el polígon de les Camposines a càrrec de l'INCASÒL ho demostren de manera irrefutable.

- La Generalitat de Catalunya ha realitzat en els darrers anys una aposta clara per recuperar els espais i divulgar la història d'aquest episodi de la Guerra Civil al formar, junt amb el Consell Comarcal de la Terra Alta i diversos Ajuntaments de la zona, el Consorci Memorial dels Espais de la Batalla de l'Ebre (COMEBE).

-El Pla Director redactat per *"la preservació de la memòria històrica de la Batalla de l'Ebre"* pel propi COMEBE té entre els seus objectius "la conservació del patrimoni", orientat, entre d'altres, a la recuperació del patrimoni històric relacionat amb la Batalla de l'Ebre.

3. Consideracions

- Les Ventes no es trobaven dins l'àmbit del polígon de sòl industrial projectat a les Camposines, però sí dins terrenys colindants propietat de l'INCASÒL.

- L'INCASÒL va sol·licitar a l'Ajuntament de la Fatarella l'autorització de l'enderrocament de les ventes.

- Les Ventes no formaven part dels edificis protegits definits per les Normes Subsidiàries, tot i formar part de l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya. Malauradament la concepció de la Llei 9/1993 del patrimoni cultural català no dona eines directes a l'administració de la Generalitat de Catalunya o al propi Departament de Cultura perquè al inventariar un bé immoble aquest rebí una mínima protecció legal.

- Donat que no existia cap mesura de protecció patrimonial per a les ventes, l'informe de l'Ajuntament de la Fatarella va ser favorable a l'enderroc i en els Decrets d'Alcaldia emesos a finals de 2009 es va concedir la corresponent llicència urbanística.

- La primera fase del projecte del polígon industrial de les Camposines va ser tramitat per tots els Departaments corresponents, els quals van realitzar els informes corresponents. D'aquest tràmit amb el Departament de Cultura es va aprovar la campanya de desminatge (que va ascendir aproximadament a uns 300.000 €) i altres treballs relacionats amb l'arqueologia. En els informes del Departament de Cultura no es va informar de les ventes perquè aquestes quedaven fora de l'àmbit d'actuació.

4. Conclusions

- L'aprovació per part de l'Ajuntament de la Fatarella de la sol·licitud de la llicència per l'enderroc de les ventes és correcta des del punt de vista procedimental.

- L'INCASÒL era sabedor del procediment administratiu que determina els passos a seguir en el procediment urbanístic ja que durant la tramitació del polígon industrial de les Camposines es va sol·licitar un conjunt d'informes sectorials a raó dels quals es van efectuar les campanyes arqueològiques i de desminatge en l'àmbit del polígon. Si s'hagués realitzat una ampliació del

planejament urbanístic de l'àrea per incloure els solars adquirits per l'INCASÒL al costat del polígon industrial de les Camposines s'haguessin sol·licitat els corresponents informes sectorials, entre els quals el del Departament de Cultura. En aquest cas, s'hagués estudiat el valor patrimonial de les edificacions ara enderrocades.

- Les ventes eren un testimoni que hagués estat necessari estudiar i documentar previ a l'enderroc, en el cas que l'Administració competent (Departament de Cultura) l'hagués aprovat.

- Per tot l'exposat, i sent l'INCASÒL una empresa pública vinculada a la Generalitat de Catalunya i coneixedora del procediment administratiu necessari en allò referent al patrimoni cultural, hagués estat convenient sol·licitar un informe previ als Serveis Territorials de les Terres de l'Ebre, o a la Direcció General del Patrimoni Cultural del Departament de Cultura, de la mateixa manera que ho havien fet en la tramitació del polígon industrial de les Camposines.

- La CCP-TE considera que s'hauria d'haver fet un control arqueològic previ i -si l'Administració competent ho hagués autoritzat- un altre control arqueològic durant l'enderrocament de les ventes, per tal de documentar possibles restes històriques no conegudes ni documentades. Amb l'enderroc de les ventes, un fet irreparable, s'ha impedit:

1. la preservació d'una part de la memòria històrica de la Batalla de l'Ebre i, al mateix temps
2. la conservació i recuperació del patrimoni històric, principalment, relacionat amb la Batalla de l'Ebre.

5. Recomanacions

La CCP-TE considera que després de la pèrdua de les ventes és necessari reflexionar i adoptar mesures per tal de protegir el patrimoni encara existent i vetllar per la preservació de la memòria històrica.

a. Recomanacions de caràcter general

- Es considera recomanable que l'Administració reconegui que els Espais de la Batalla de l'Ebre són una zona d'expectativa arqueològica mitjançant un document urbanístic o protocol supervisat pel Departament de Cultura que impliqui l'aplicació de mesures preventives de protecció. Aquest document actuaria com una figura de protecció específica, asseguraria una supervisió arqueològica de l'àrea i, per tant, vetllaria per la conservació i la recuperació del patrimoni històric relacionat amb la Batalla de l'Ebre.

- Des de la CCP-TE es considera recomanable que qualsevulla intervenció o actuació sobre un element incorporat a l'Inventari de Patrimoni Arquitectònic de Catalunya, requereixi un informe (vinculant o no vinculant) del Departament de Cultura. Una iniciativa de major abast seria que els municipis incorporessin els

elements inventariats en el seu catàleg de Béns a protegir. Si s'hagués demanat un informe previ als Serveis Territorials de les Terres de l'Ebre s'hagués pogut salvar la memòria històrica de les ventes.

b. Recomanacions de caràcter específic

La CCP-TE recomana dues opcions alternatives pel que fa a la protecció patrimonial de la venta que encara es conserva:

1. Declaració de la venta com a BCIL
2. Declaració de la venta com a BCIN en la tipologia de "Lloc històric"

1. Declaració de la venta que es conserva com a BCIL (Bé Cultural d'Interès Local)

Per tal de protegir mitjançant els instruments legislatius que fan referència al patrimoni cultural la venta que es conserva (ja sigui en l'àmbit arquitectònic, en l'àmbit arqueològic, o d'altres), l'Ajuntament de la Fatarella podria sol·licitar al Consell Comarcal de la Terra Alta la declaració de la venta com a Bé Cultural d'Interès Local.

Paral·lelament al cas, durant la visita a les ventes, en l'àmbit de les Camposines, es va constatar que hi ha diferents elements arquitectònics i d'enginyeria hidràulica a l'entorn. Dels diversos elements observats en destaca un molí hidràulic (annex a una masada en molt mal estat) que es troba en un bon estat de conservació i és un bé d'interès d'arqueologia industrial destacable. Per aquesta raó, la CCP-TE manifesta que seria interessant que el conjunt del sistema hidràulic estigués inventariat i que inclús seria recomanable que es valorés i s'estudiés la possibilitat de declarar-lo BCIL. El molí funcionava a base d'energia hidràulica generada a partir d'un important salt d'aigua que feia girar dues moles de pedra; es conserva amb molt bon estat l'embarcament d'aigua i el cub (mur per la caiguda de l'aigua), la volta d'evacuació de l'aigua o carcabà, i en un estat precari es conserva el rodet persa (l'aparell que aprofita l'energia generada pel salt d'aigua).

2. Declaració de la venta com a BCIN (Bé Cultural d'Interès Nacional) en la tipologia de "Lloc històric"

S'ha de tenir present que [1] les Camposines són un paratge vinculat a esdeveniments o records del passat, essent inclús un lloc emblemàtic de la Batalla de l'Ebre, [2] que la venta Massip és una edificació que va ser present en la confrontació, [3] que la presència de les ventes explica la importància del lloc (cruïlla de camins que va requerir l'existència de les pròpies ventes) i [4] que aquesta venta és a hores d'ara la única que es conserva.

Per aquestes raons i donat que l'àrea de les Camposines, exemplificada amb l'existència de les ventes, transcendeixen més enllà de l'interès local, si des de l'Ajuntament de la Fatarella i la societat civil és volgués dotar a l'edificació que

es conserva de la major protecció possible i defensar-la de futures intervencions, es podria estudiar la possibilitat de declarar l'edificació com a Bé Cultural d'Interès Nacional en la tipologia de "Lloc històric", però sense "entorn de protecció", ja que no hi ha un perímetre o àmbit destacable al voltant de la venta.

Aquest dictamen de la Comissió Cívica del Patrimoni de les Terres de l'Ebre ha estat aprovat per unanimitat de tots els seus membres en data 17 de juliol de 2012.